

PRIKAZ KNJIGE ALEKSANDRA ŽIVOTIĆA „JUGOSLOVENSKO-SOVJETSKE VOJNE SUPROTNOSTI (1947–1957)“

Nikola Tošić Malešević*
Ministarstvo odbrane Republike Srbije,
Univerzitet odbrane u Beogradu, *Vojno delo*

Jugoslovensko-sovjetske vojne suprotnosti (1947–1957);
Aleksandar Životić; Arhipelag, Institut za noviju istoriju
Srbije, Beograd, 2015, 268 str.

Prirodno je bilo da Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ) i Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR), posle, za obe zemlje, pobedonosnog završetka Drugog svetskog rata, uspostave svestranu i najtešnju saradnju u svim domenima, pa tako i u vojnom. Jugoslovensku armiju (raniju Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije) i Komunističku partiju Jugoslavije, sa jedne i Crvenu armiju i Komunističku partiju SSSR-a, sa druge strane, povezivale su ne samo ideološka i partijska bliskost, već i savezništvo iz Drugog svetskog rata, a naročito period zajedničke borbe u drugoj polovini 1944. i u 1945. godini. Takođe, veoma važan aspekt u svemu navedenom bila je ideologizovana slika koju su jugoslovenski komunisti imalo o SSSR-u, njegovoj vojsci i životu u njemu.

Upravo imajući sve gore naznačeno u vidu, jugoslovenski komunisti bili su neprijatno iznenađeni da stvari baš i nisu onakve kakvim su bile predstavljane i da SSSR i njegove oružane snage iako imaju mnogih vrlina, isto tako imaju i mana. Obostrana nerazumevanja, nemogućnosti i neprihvatanje da se shvati položaj drugoga ili, pak, neverica u to da je drugi u takvom položaju da nešto ne može ispuniti ili možda sve zajedno i od svega pomalo, polako su dovodila savezništvo dve države, vojske i dva naroda u razna iskušenja da bi na kraju, početkom 1948. Godine, stvari otišle predaleko, skliznuvši u otvoreni sukob koji je bio takav da se nikada više nije mogao do kraja izgladiti i vratiti stvari na stanje kakvo je bilo pre.

Baš iz razloga što potpunijeg osvetljavanja svih ovih odnosa između Jugoslavije i SSSR-a, a naročito zbog predstavljanja toga kako se sukob između pomenute dve države odvijao u vojnoj sferi, tj. u odnosima između dve vojske, dr Aleksandar Životić, istori-

* Autor je spoljni saradnik *Vojnog dela* i samostalni istraživač – master istoričar.

čar sa Instituta za noviju istoriju Srbije iz Beograda, objavio je, 2015. godine, knjigu pod naslovom *Jugoslovensko-sovjetske vojne suprotnosti (1947–1957). Iskušenja savezništva*. Pomenuta knjiga pisana je na osnovu bogate arhivske građe i literature. Autoru su od arhivske građe naročito dragoceni bili različiti fondovi Vojnog arhiva, Istorijskog arhiva grada Beograda, Arhiva Jugoslavije, Istorijskog arhiva grada Beograda i Diplomatskog arhiva Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Osim toga, nisu korišćeni samo dokumenti iz domaćih arhiva, već i dokumenti sovjetskog porekla koji potiču iz raznih fondova ruskih arhiva, kao što su: Ruski državni arhiv socijalno-političke istorije (bivši Arhiv Kominterne), Državni arhiv Ruske Federacije, Ruski državni arhiv novije istorije i Arhiv spoljne politike Ruske Federacije. Takođe, korišćena su i vrlo značajna retka i istraživačima nedostupna dokumenta iz Arhiva Predsednika Ruske Federacije. Ovaj poslednji nije otvoren za istraživače, ali je dr Životić dokumente iz njega dobio zahvaljujući svojim razgranatim poznanstvima u Rusiji. Na kraju, pored domaćih i ruskih arhiva, dr Životić je koristio i dokumente iz britanskog Nacionalnog arhiva.

Autor knjige napomenuo je još i to da, nažalost, nije mogao koristiti dokumenta iz fondova Centralnog arhiva Ministarstva odbrane Ruske Federacije u Podoljsku kraj Moskve, što smatra manom i nedostatkom ovog svog rada. Dr Životić je naveo da je imao želju da sprovede istraživanje i u toj instituciji, ali da način rada ruskih vojnih arhiva nije omogućio ozbiljniji rad u pomenutom arhivu.

Osim neobjavljenih istorijskih dokumenata, autor je koristio i objavljene istorijske dokumente koji se nalaze u različitim zbornicima arhivske građe. Tako su, na primer, korišćeni zbornici: *Zapisnici sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ (11. jun 1945. – 7. jul 1948)*; *Sovetskiū faktor v Vostočnoū Evropi 1944–1953, tom I (1944–1948), tom II (1949–1953)*; *Jugoslovensko-sovjetski odnosi 1945–1956*; *Vostočnaja Evropa v dokumentah rossiūskih arhivov, tom I (1944–1949), tom II (1949–1953)*; *Odnosi Jugoslavije i Rusije (SSSR) 1941–1945. Dokumenti i materijali.*, itd. Od izvora, tu su takođe i dnevnici i memoari: Svetozar Vukmanović Tempo, *Revolucija koja teče, I–II*; Pavle Jakšić, *Nad uspomenu, I–II*; Milovan Đilas, *Razgovori sa Staljinom*; Nikita Hruščev, *Vospominanija*; Konstantin Koča Popović, *Beleške uz ratovanje. Dnevnik, beleške, dokumenti*, i dr. Na kraju, kao izvori, korišćeni su i članci iz štampanih glasila (*Politika, NIN, Borba, Front i Narodna armija*).

Od literature pomenućemo samo neka od dela. Na primer: Bojan Dimitrijević, *Jugoslovenska armija 1945–1954. Nova ideologija, vojnik i oružje*; Nikola Popović, *Jugoslovensko – sovjetski odnosi u Drugom svetskom ratu*; Aleksandr Sergienko, *Okazanie Sovetski Sojuzom voenno – tehničeskoū i kadrovoū pomoūti Jugoslavii v gody Vtoroū mirovoū voūny*; Aleksandar Stamatović, *Vojna privreda druge Jugoslavije*; Irina Vystrova, *Sovetskiū voenno – promyšlennyū kompleks: problemy stanovlenija i razvitija (1930–1980-e gody)*; Peko Dapčević, *Značaj i snaga manevra*; Anatolij Anikeev, *Kak Tito ot Stalina ušel: Jugoslavija, SSSR i SŠA i načalnyi period holodnoū voūny (1945–1957)*, itd.

Kompozicija teksta u ovom radu je sledeća. Na početku je autorov predgovor. Nakon njega je uvod pod nazivom *Politički okviri vojne saradnje*. Zatim sledi glavni tekst knjige podeljen u pet poglavlja od kojih je svako izdvojeno na više manjih podcelina.

U prvom poglavlju, *Transfer znanja. Sovjetski učitelji i jugoslovenski učenici* opisuje se dolazak sovjetskih vojnih instruktora i savetnika u Jugoslaviju, zatim odlazak jugoslovenskih oficira i podoficira na školovanje u SSSR, materijalni položaj sovjetskih vojnih in-

struktora i savetnika u Jugoslaviji i jugoslovenskih oficira i podoficira na školovanju u Sovjetskom Savezu, nesuglasice i problemi koji su počeli izbijati između sovjetskih vojnih stručnjaka i jugoslovenskih domaćina i obrnuto – između jugoslovenskih oficira i podoficira i njihovih sovjetskih domaćina te sukob i povlačenje sovjetskih vojnih stručnjaka iz Jugoslavije i povratak jugoslovenskih oficira i podoficira sa školovanja iz SSSR-a. U ovom poglavlju se, takođe, opisuju i sukobljeni pogledi Jugoslovena i Sovjeta na rad sovjetskih vojnih stručnjaka u Jugoslaviji, kao i kako su pomenuti sovjetski vojni stručnjaci bili predstavljeni u javnosti Jugoslavije.

Drugo poglavlje, *Sovjetske vojne isporuke Jugoslaviji. „Jabuka razdora“ između jugoslovenskih zahteva i sovjetske realnosti*, dr Životić je iskoristio da javnosti predstavi isporuke naoružanja i vojne opreme koje je Sovjetski Savez slao jugoslovenskim partizanima i jugoslovenskoj državi u Drugom svetskom ratu i posle njega, kao i time da objasni zašto je to moglo biti kamen spoticanja u odnosima između dve države i vojske. Zatim, u okviru istog poglavlja, govori se o sovjetskoj pomoći u obnovi i razvoju jugoslovenske vojne industrije, ali i nagoveštajima krize u odnosima budući da SSSR, koji je imao ogromne ljudske, materijalne i privredne gubitke u Drugom svetskom ratu, nije mogao zadovoljiti sve potrebe Jugoslavije koja je pravila veoma velike planove za razvoj svoje vojske i države. Dalje se opisuje početak razgovora o vojnoj pomoći, jugoslovenski zahtevi, sovjetski stavovi i predlozi, jugoslovenska iščekivanja i krah pregovora.

Poglavlje broj tri (*Protivrečnosti jugoslovenskih planova razvoja*), obrađuje teme kao što su veličina Jugoslovenske armije i sukob pogleda između jugoslovenskih i sovjetskih rukovodilaca o tome kakva i kolika ta armija treba biti, zatim se govori o problemima stvaranja jugoslovenskih oklopnih jedinica, izgradnji jugoslovenske vojne industrije, doktrinarnim dilemama, procenama geostrateškog položaja Jugoslavije i osnovnim karakteristikama jugoslovenskog ratnog plana „Maksimum“, sa početnim operacijskim planom „Čelik“, koji je predviđao način odbrane FNRJ u slučaju napada na nju od strane Zapadnog bloka na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama (SAD). Na kraju ovog poglavlja, skreće se pažnja na planirane koncentracije snaga i strategijski razvoj u okviru pomenutog ratnog plana.

Jugoslovenska vojna politika na Balkanu. Sučeljeni izazovi naslov je četvrtog poglavlja koje prikazuje jačanje sovjetskog vojnog uticaja u Albaniji (koji je predstavljao izazov Jugoslaviji budući da je pomenuta u Albaniji imala veoma jak sopstveni vojni i politički uticaj još od kraja Drugog svetskog rata), situacija oko Građanskog rata u Grčkoj (1946–1949) i jačanje jugoslovenskog vojnog uticaja u Albaniji i sovjetske podsticaje i sumnje povodom toga. Dalje se obrađuju teme kao što su Sovjetski Savez i najava jugoslovensko-albanskog sukoba i krah jugoslovensko-albanske vojne saradnje usled početka sukoba Jugoslavije sa SSSR-om i Informbiroom 1948. godine.

Poslednje, peto, poglavlje ove knjige (*Pokušaj obnove jugoslovensko-sovjetske vojne saradnje*) bavi se problemima normalizacije jugoslovensko-sovjetskih vojnih odnosa posle Staljinove smrti 1953. godine i pomirenja Jugoslavije sa jedne i SSSR-a i ostalih država-članica Istočnog bloka sa druge strane tokom 1955–1956. godine, zatim tzv. „plimama i oseckama“ u obnovama vojnih veza te nagoveštajima jačanja vojnih odnosa u svetlu posete generala Gošnjaka SSSR-u juna 1957. godine. Potom se piše o stidljivom jačanju vojne saradnje, poseti maršala Žukova Jugoslaviji oktobra 1957. godine, ali i smeni maršala Žukova posle njegovog povratka u SSSR istog meseca, kao i suspenziji

započetih razgovora između državnih i vojnih rukovodstava Jugoslavije i SSSR-a usled novog sukoba između dve države. Na kraju poglavlja, autor je napomenuo da su jugoslovensko-sovjetski vojni odnosi ostali zamrznuti sve do kraja 1961. godine kada su ponovo obnovljeni.

Ovaj rad dr Aleksandra Životića osvetljava, do sada manje obrađivani, aspekt jugoslovensko-sovjetskih odnosa (uglavnom se više pisalo o političkoj i privrednoj saradnji). Zbog toga, predstavlja značajno vrelo saznanja za istoričare, sociologe i ostale istraživače društvenih nauka, ali takođe može biti interesantno i za sva vojna lica Vojske Srbije, budući da im je ova tema veoma bliska, jer se radi o odnosima dve vojske u značajnim vremenima po Jugoslaviju i Sovjetski Savez.

Posle glavnog teksta knjige, slede autorov zaključak i tri priloga. Prvi prilog je *Jugoslovenski ratni plan „Maksimum“ sa početnim operacijskim planom „Čelik“* u kome se nalazi: Pretpostavka jugoslovenskog Generalštaba o mogućoj agresiji Zapadnog bloka na čelu sa SAD; Plan mogućeg jugoslovenskog nastupanja na Južnom frontu; Plan mogućeg jugoslovenskog nastupanja na Severozapadnom frontu; Šema organizacije jugoslovenskog komandovanja u slučaju rata i Plan strategijskog razvoja Jugoslovenske armije. Prilog broj dva je tekst *Jugoslovensko-sovjetskog vojnog sporazuma od 30. juna 1947. godine* a poslednji, prilog broj tri predstavlja pregled *Sovjetske isporuke naoružanja Jugoslovenskoj armiji realizovane prema sporazumu iz 1947. godine*.

Posle priloga, nalazi se spisak korišćenih izvora i literature, rezime (summary) na engleskom jeziku, registar imena, kratka biografija autora, sadržaj i katalogizacija knjige u Narodnoj biblioteci Srbije. Knjiga sadrži izvestan broj crno-belih fotografija. Objavljivanje knjige podržalo je Ministarstvo prosvete, nauka i kulture Republike Srbije. Izdavači knjige su izdavačka kuća „Arhipelag“ i Institut za noviju istoriju Srbije iz Beograda a izvršni izdavač je štamparija „COLOGRAFX“ iz Beograda.